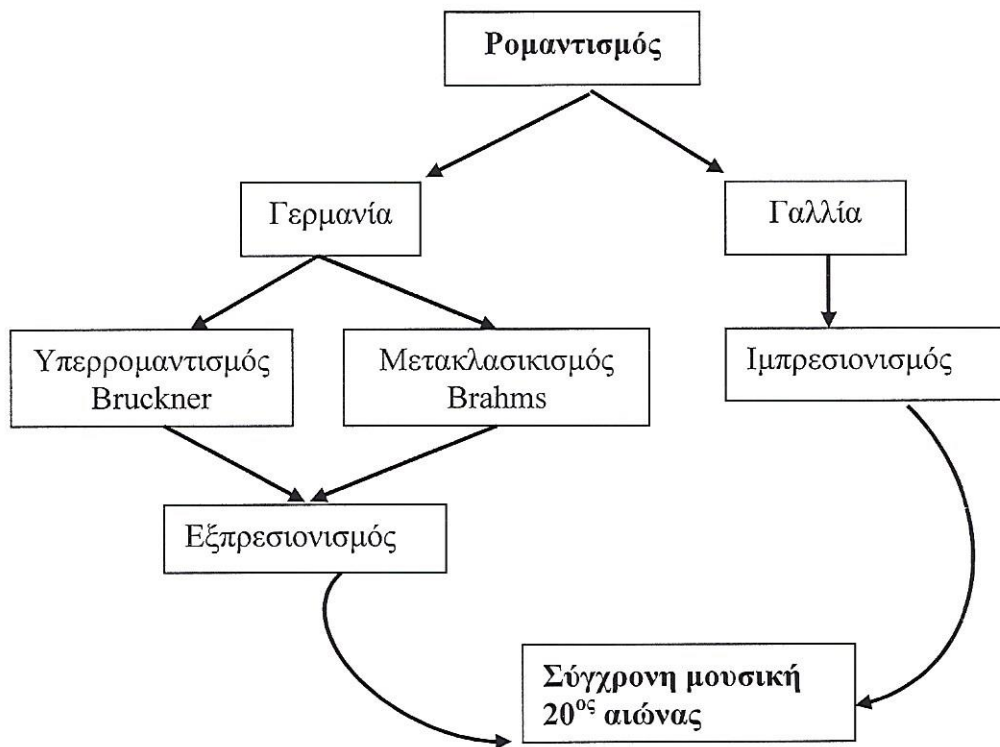

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

(σημειώσεις Κεπεσίδου Ελευθερία)

Ο ρομαντισμός διακρίνεται σε δύο περιόδους :

- Πρώιμος ρομαντισμός 1830 – 1850
- Όψιμος ρομαντισμός 1850 – 1900

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

- Η εξέλιξη και της τέχνης αλλά και της Ιστορίας την εποχή αυτή είναι ραγδαία. Τα ρεύματα εναλλάσσονται γρήγορα και αυτό γιατί η τέχνη απελευθερώθηκε από την περιοριστική προστασία της εκκλησίας και των αρχόντων. Οι συνθέτες επιθυμούν η Μουσική τους να απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό και όχι μόνο σε λίγους.
- Οι συνθέτες εκφράζονται με μεγαλύτερη ελευθερία. Αποδεσμεύονται από τους κανόνες της κλασικής συμμετρίας και τάξης.
- Εκφράζουν τα προσωπικά τους συναισθήματα χωρίς περιορισμούς.
- Χρησιμοποιούν απλόχερα διαφωνίες, αλλοιωμένες συγχορδίες, συχνές αλλαγές τονικότητας για να εκφράσουν την αλλαγή συναισθημάτων καθώς και βίαιες μεταπτώσεις στη δυναμική.
- Δανείζονται στοιχεία από άλλες χώρες ή εποχές ή στοιχεία εξωτικά και μυστηριακά. Ανάπτυξη των Εθνικών σχολών στην Ευρώπη.

- Ανανέωση της προγραμματικής ή περιγραφικής μουσικής (σε αντίθεση με την απόλυτη). Η κυριότερη μουσική φόρμα της προγραμματικής μουσικής σ' αυτή την εποχή είναι το συμφωνικό ποίημα.
- Ως αντιστάθμισμα της κατάργησης της κλασσικής φόρμας και τη διάσπαση της ομοιογένειας και συνάφειας του έργου έχουμε την επικράτηση του leitmotiv. Το leitmotiv είναι ένα σύντομο και χαρακτηριστικό μελωδικό, αρμονικό ή και ρυθμικό μοτίβο που σκοπός του είναι με την περιοδική του επανάληψη, να θυμίζει ένα ορισμένο πρόσωπο, μια ιδέα, ένα συναίσθημα.
- Η ενορχήστρωση γίνεται με μεγαλύτερη ελευθερία. Όλα τα όργανα συμμετέχουν ισότιμα στην ορχήστρα και προσφέρουν με τα χαρακτηριστικά τους ηχοχρώματα τις υπηρεσίες τους στην έκφραση αντίθετων ιδεών, εικόνων και συναισθημάτων.
- Οι κλασικές φόρμες δεν καταργούνται τελείως αλλά χρησιμοποιούνται με μεγαλύτερη ελευθερία.
- Η ρομαντική μουσική φιλολογία πλουτίζεται με μικρά σχετικά ελεύθερα κομμάτια που θυμίζουν τους χορούς της σουίτας – μπαρόκ. Είναι κυρίως έργα για πιάνο ή κάποιο άλλο όργανο και έχουν συγκεκριμένη μορφή όπως: σπουδές, εμπρομπτύ, βαλς, πολωνέζες, μαζούρκες, παραλλαγές, φαντασίες, καπρίτσια, σκέρτσα, νυχτερινά, μπαλάντες. Το λιντ το συναντάμε με πιο ελεύθερη μορφή παίρνοντας μια ξεχωριστή θέση στα έργα των ρομαντικών συνθετών.

Οι αρχές του Ρομαντισμού

Ο Ρομαντισμός είναι ένα κατ' εξοχήν γερμανικό φαινόμενο, επηρεασμένο από το γερμανικό λογοτεχνικό Ρομαντισμό. Ο Beethoven και ο Weber είναι οι συνθέτες που γεφυρώνουν τα δύο ρεύματα (κλασικισμός-ρομαντισμός) Στα έργα τους συναντάμε στοιχεία και από τις δύο εποχές. Χαρακτηριστικά ρομαντικά έργα του **Beethoven**: Η 6^η Συμφωνία «Ποιμενική» Η περιγραφή της φύσης αγαπημένο θέμα των ρομαντικών οι οποίοι επηρεάστηκαν από το κίνημα του νατουραλισμού της λογοτεχνίας. Η 9^η Συμφωνία «Ύμνος στη Χαρά» σε ποίηση του Σίλερ. Και οι δύο συμφωνίες αποτελούν δείγματα μουσικών έργων προγραμματικής-περιγραφικής μουσικής. Τα συναισθήματα εκφράζονται με ένταση χωρίς περιορισμούς και με ιδιαίτερες εξάρσεις.

Ο **Weber** με το έργο του «Ελεύθερος σκοπευτής» εγκαινιάζει τη ρομαντική όπερα. Τα θέματα πια προέρχονται από τοπικούς μύθους-θρύλους της χώρας του συνθέτη και ενσωματώνουν μελωδίες με καθαρά λαϊκά στοιχεία.

Όψιμος Ρομαντισμός

Η **προγραμματική μουσική** είναι μουσική αφηγηματικού, περιγραφικού ή αναπαραστατικού είδους. Η ύπαρξη εξωμουσικών ιδεών και περιεχομένων σε μια μουσική σύνθεση, που προέρχονται από άλλες μορφές, όπως την ποίηση, την ζωγραφική και την λογοτεχνία, ή από προσωπικά βιώματα του συνθέτη, δίδωσ να γίνεται χρήση τραγουδιού, δημιουργεί τον όρο προγραμματική μουσική. Ο συνθέτης προσπαθεί να περιγράψει κάτι το συγκεκριμένο, π.χ. ένα ιστορικό συμβάν, ένα φιλολογικό κείμενο, μια εικόνα ή μια καθορισμένη ψυχική κατάσταση. Συνήθως, αλλά όχι αναγκαία, είναι η παρουσίαση του προγράμματος στην έναρξη της συνθέσεως, προκειμένου αυτό να καθοδηγήσει τον ακροατή στην ορθή ερμηνεία της εξωμουσικής ιδέας. Θεωρείται το αντίθετο της Απόλυτης Μουσικής

Το **συμφωνικό ποίημα** είναι μια εκτενής σύνθεση για συμφωνική ορχήστρα που προσπαθεί να αποδώσει με μουσικά μέσα εξωμουσικό περιεχόμενο, για παράδειγμα εντυπώσεις από ανθρώπους, τοπία, ζωγραφικούς πίνακες ή λογοτεχνικά έργα. Είναι μια μορφή προγραμματικής μουσικής. Το συγκεκριμένο είδος είχε επίσης σημαντική επίδραση στη δημιουργία των εθνικών σχολών, γιατί έδινε τη δυνατότητα στον συνθέτη να ενσωματώνει άμεσα εθνικά ή και λαϊκά στοιχεία στην μουσική του και να τα επεξεργάζεται κατάλληλα, έτσι ώστε να παραπέμπουν σε ένα εθνικό περιεχόμενο.

Το συμφωνικό ποίημα, έδινε επίσης την δυνατότητα στον συνθέτη να διαμορφώνει ελεύθερα την σύνθεσή του, ακολουθώντας το θέμα που είχε επιλέξει ως εξωμουσικό περιεχόμενο και όχι αναγκαστικά τις παραδεδομένες μουσικές μορφές της εποχής. Η εξέλιξη αυτή σχετίζεται και με την πεποίθηση πολλών ρομαντικών συνθετών ότι η φόρμα της συμφωνίας δεν μπορούσε να οδηγήσει σε καμία περαιτέρω εξέλιξη την συμφωνική μουσική.

Κύριοι εκπρόσωποι του Γερμανικού Ρομαντισμού

Felix Mendelssohn B. (1809-1847) Καθιερώνει τη σκηνική μουσική (Όνειρο Καλοκαιρινής Νύκτας). Επηρεάζεται ιδιαίτερα από τη δραματική τέχνη του Weber και τη ποίηση της εποχής. Θα γνωρίσει, στους σύγχρονούς του, το έργο του Bach και του Beethoven από τη θέση του διευθυντή συναυλιών. Διακρίνεται για τη γνήσια ρομαντική ποιητική ευαισθησία του. Το ύφος του όμως είναι καθαρά κλασικό.

Franz Schubert (1797-1828) Το μεγαλύτερο μέρος της μουσικής δημιουργικής του δραστηριότητας το αφιέρωσε στην καλλιέργεια του έντεχνου τραγουδιού (Lied). Η φωνή και η συνοδεία θα δεθούν τόσο ομοίμορφα (αισθητικά και τεχνικά) ώστε η κάθε μια να αποτελεί ένα ισόβαρο κομμάτι του έργου. Συνθέτει πάνω από 600 τραγούδια σε ποίηση γνωστών ποιητών (Γκαίτε, Χάινε, Μίλερ), σκηνική μουσική, μουσική δωματίου, κομμάτια για πιάνο.

Robert Schumann (1810-1856) Το έργο του παρουσιάζει μια νέα διάσταση των συνηχητικών σχέσεων και δίνει προγραμματικό χαρακτήρα στη μουσική δωματίου. Οι ομορφότερες και αυθεντικότερες συνθέσεις του είναι τα κομμάτια του για πιάνο. (300 περίπου) Έγραψε επίσης Lied, όπου το πιάνο κατέχει προνομιακή θέση, συμφωνίες (συμφωνία της Άνοιξης, συμφωνία του Ρήνου), κοντσέρτα, σκηνική μουσική, μουσική δωματίου.

Κύριοι εκπρόσωποι του Γαλλικού Ρομαντισμού

Hector Berlioz (1803-1869) Καθόρισε με την πολύ δυνατή εκφραστικά μουσική του γλώσσα το μουσικό Ρομαντισμό στη Γαλλία. Το όνομά του θα συνδεθεί με την ορχήστρα, τη προγραμματική μουσική και το leitmotiv. Αναθεωρεί τις αντιλήψεις του για το ορχηστρικό ηχόχρωμα. Έτσι διογκώνει σε μέγεθος την ορχήστρα, διαφοροποιεί και μεγεθύνει το ρόλο των χάλκινων πνευστών και διευρύνει το ρόλο των κρουστών που πλέον δεν περιορίζονται στην δεσπόζουσα και στην τονική.

Το έργο του Φανταστική συμφωνία ή αλλιώς «επεισόδιο της ζωής ενός καλλιτέχνη» είναι από τα πιο δημοφιλή έργα του και προδρομικό έργο «προγραμματικής συμφωνίας». Βασίζεται σε πρόγραμμα (τη ζωή του ίδιου του συνθέτη), το οποίο προσπαθεί να περιγράψει λεπτομερώς. Το έργο χαρακτηρίζεται από το leitmotiv ή idée fixe (έμμονη ιδέα) το οποίο ενσαρκώνει την αγαπημένη του και λειτουργεί ως στοιχείο της δραματικής ενότητας. Αυτό καθοδηγεί και επηρεάζει την όλη δομή του.

Άλλα έργα του: συμφωνίες, εισαγωγές, ορατόρια, καντάτες, 6 τραγούδια σε ποίηση Γκαίτε καθώς και περίφημα θεωρητικά έργα.

Frederic Chopin (1810-1849) Ο Chopin μαζί με τον Liszt είναι οι πρώτοι που θα αποδεσμευτούν από την αυστρογερμανική κυριαρχία. Άριστος εκτελεστής του πιάνου και γνώστης της τεχνικής του. Μεταφέρει τον ρομαντισμό στα έργα για πιάνο μέσα από ένα καθαρά προσωπικό ύφος με ιδιαίτερη ευαισθησία. Συνθέτει κομμάτια για πιάνο πάνω σε καινούριες φόρμες (μπαλάντες, νυχτερινά, μαζούρκες, πολωνέζες) αν και γράφει και κάποια έργα σε κλασικές φόρμες (2 κονσέρτα). Στο έργο του διακρίνουμε ιδιαίτερη φροντίδα στη μελωδία που πολλές φορές έχει απόηχους της Πολωνικής παράδοσης (η μητέρα του Πολωνικής καταγωγής). Άλλα έργα του: Σπουδές, πρελούδια, βαλς, φαντασίες όλα για πιάνο και έργα μουσικής δωματίου.

Franz Liszt (1811-1886) Δεξιότηχνης και σπουδαίος βιρτουόζος του πιάνου. Μαθητής του Czerny έρχεται σε επαφή με όλους τους ρομαντικούς συνθέτες της εποχής του όπως τον Schubert, Berlioz, Chopin, Wagner, Schumann αλλά και με φιλοσόφους και ποιητές της εποχής από τους οποίους και εμπνέεται. Μετέφερε την προγραμματική μουσική στα έργα του για πιάνο. Ο ηχοχρωματικός πλούτος και η τάση του να ξεφεύγει από την τονικότητα είναι φανερή σε όλα του τα έργα. Θεωρείται πρόδρομος του εξπρεσιονισμού. Το συμφωνικό ποίημα καθιερώνεται από τον Liszt αν και προέκυψε από τον Berlioz τον Schubert και άλλους. Ο L. επινοεί και αυτό το όνομα. Γράφει 13 συμφωνικά ποιήματα (Ορφέας, η μάχη των Ούννων, Τάσσο, Μαζέππα, κ.λπ.). Εκτός απ' αυτά γράφει δύο συμφωνίες, δύο κονσέρτα για πιάνο, μεταγραφές έργων άλλων συνθετών για πιάνο όπως της Φανταστικής του Berlioz, των 9 συμφωνιών του Beethoven κ.α. Ο κύριος όγκος του έργου του αφορά τις συνθέσεις του για πιάνο: Σπουδές, σονάτες, παραλλαγές, ουγγρικές ραψωδίες, νυχτερινά κομμάτια, arabesque κ.α. Στο τέλος της ζωής του χρίζεται ιερέας και συνθέτει εκκλησιαστική μουσική.

ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

Ο Ρομαντισμός ως ένα μουσικό μεταρρυθμιστικό ρεύμα εξύψωσε την ατομική συνείδηση των καλλιτεχνών και τις υποκειμενικές προεκτάσεις της τέχνης.

Οι λαοί απελευθερωμένοι από τις αντιδράσεις της εκκλησίας θα απαλλαγούν από την επιρροή των γαλλογερμανικών μουσικών κέντρων και θα αναζητήσουν τη φυσιογνωμία της δημιουργίας τους στη λαϊκή τους παράδοση. Έτσι η εμφάνιση των εθνικών σχολών θα συντελέσει ώστε η μουσική τους δημιουργία να αποτελέσει μια συνέχεια της πολιτιστικής κληρονομιάς τους.

Έτσι οι νέες τάσεις συνδέονται με το τη λαϊκή μουσική του παρελθόντος ανανεώνοντας το ηχητικό υλικό. Τα λαϊκά αυτά στοιχεία θα διεισδύσουν μέσα στα έργα των ρομαντικών συνθετών (χωρίς απαραίτητα αυτοί να ανήκουν σε κάποια συγκεκριμένη εθνική σχολή) αποκτώντας μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Η Ρωσία θα αποτελέσει το επίκεντρο των εθνικών σχολών.

Η Ρωσική Εθνική Σχολή

Η Ρωσία βρίσκεται ακόμα κάτω από την αυστηρή επιτήρηση της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας. Πολύ γρήγορα η επίδραση της δυτικής μουσικής στη μουσική της ανατολικής Ευρώπης θα οδηγήσει στην απόρριψη της μονοφωνίας και της ανόργανης μουσικής. Από τον 14^ο αιώνα είναι ολοφάνερη η επίδραση της δυτικής μουσικής στην ανατολική εκκλησιαστική μουσική η οποία όμως παρέμεινε αυστηρά συντηρητική.

Το 1836 θεωρείται η απαρχή της έντεχνης μουσικής δημιουργίας στη Ρωσία. Αυτή τη χρονιά ανεβαίνει στην Αγία Πετρούπολη η όπερα «Μια ζωή για τον τσάρο» του **Glinka** ο οποίος θεωρείται ο πατέρας της Ρωσικής σχολής. Γνωστή είναι η φράση του: «Ο λαός γράφει τη μουσική και εμείς οι καλλιτέχνες απλώς την τακτοποιούμε». Άλλα έργα του ίδιου: η άλλη όπερα του με έντονες ανατολίτικες επιδράσεις «Ρουσλάνος και Λουντμίλα», μουσική δωματίου, κομμάτια για πιάνο και τραγούδια.

Τις αρχές του **Glinka** αγκάλιασαν και συστηματοποίησαν μια σειρά από Ρώσους συνθέτες. Περίφημη είναι η ομάδα «των πέντε» (Borodin, Cui, Balakirev, Mussorgsky, Rimsky-Korsakov).

Balakirev (1837-1910) Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους συνθέτες της Ρωσικής σχολής που είχαν την τάση να αναβιώνουν τη λαϊκή παράδοση μέσα από τη δραματική τέχνη, ο Balakirev θα μεταφέρει την ορμητικότητα, τη λάμψη και το πάθος της ρωσικής μουσικής στη συμφωνική δημιουργία, δίνοντας στο ηχόχρωμα της ορχήστρας νέα λάμψη. Ήταν ο δάσκαλος των υπολοίπων. Έργα του: 2 συμφωνίες, 2 εισαγωγές (ο βασιλιάς Ληρ), έργα για πιάνο, συμφωνικά ποιήματα κ.α.

Cesar Cui (1835-1918) Θεωρείται λιγότερο σημαντικός. Ασχολήθηκε κυρίως με την όπερα. Έργα του: 10 όπερες, 300 τραγούδια, έργα για πιάνο.

Alexander Borodin (1833-1887) Αυτοδίδακτος θα στραφεί περισσότερο από όλους τους σύγχρονούς του στην «καθαρή» μουσική παρακάμπτοντας τη προγραμματική μουσική. Έργα του: Μία όπερα (πρίγκιπας Ιγκόρ), ένα συμφωνικό ποίημα (στις στέπες της κεντρικής Ασίας), κουαρτέτα, τραγούδια, έργα για πιάνο.

Modest Mussorgsky (1839-1881) Ο περισσότερο προικισμένος και εμπνευσμένος της ομάδας των πέντε που είτε εξαιτίας της αντιπάθειας ή άγνοιάς του των θεωρητικών νόμων της μουσικής (αρμονία, ενορχήστρωση), είτε εξαιτίας της ορμητικής ρομαντικότητας του θα αποστραφεί την καθαρή μουσική και θα διοχετεύσει την έμπνευσή του σε ρομαντικές φόρμες (όπερες, συμφωνικές εικόνες κ.λπ.) Θα μορφοποιήσει ακόμα το ρετσιτατίβο στα μέτρα της ρωσικής γλώσσας. Ο Korsakov μάλιστα θα διορθώσει την αρμονία της όπεράς του Μπόρις Γκουντούνοφ ο δε Shostakovich θα γράψει μια νέα εκδοχή της.

Έργα του: όπερες (Μπόρις Γκουντούνοφ) έργα για ορχήστρα (μια νύχτα στο φαλακρό βουνό, Τραγούδια και χοροί του θανάτου, κάμαρα των παιδιών, Σκέρτσα κ.λπ.), για πιάνο (περίφημο το «εικόνες από μια έκθεση» εμπνευσμένο από τους πίνακες μιας έκθεσης σε μια διάθρωση σουίτας, που ύστερα από την καταπληκτική ενορχήστρωση του Ravel, δε θα είχε να ζηλέψει τίποτα από ένα ολοκληρωμένο συμφωνικό ποίημα. Το έργο αυτό θεωρείται προάγγελος του ιμπρεσιονισμού), τραγούδια, ο κύκλος των μελωδιών χωρίς ήλιο κ.α.

Nikolai Rimsky Korsakov (1844-1908) Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους της ομάδας των 5 που ήταν ερασιτέχνες, ο Korsakov διέθετε βαθιά γνώση της αρμονίας και της ορχήστρας. Αυτός ήταν ο λόγος που θα εγκαταλείψει πολύ νωρίς την ομάδα των 5 για να αρχίσει το δημιουργικό του έργο, το οποίο είναι πολύ μεγάλο. Θα αναθεωρήσει πολλά από τα έργα των συναδέλφων του στην ομάδα και θα ασχοληθεί με την συγγραφή θεωρητικών έργων (Αρμονία, ενορχήστρωση, Απομνημονεύματα).

Έργα του: 15 όπερες (νύχτα του Μάη, η μνηστή του τσάρου, κλπ.) Συμφωνικά ποιήματα (Σεχραζάντ, το μεγάλο Ρωσικό Πάσχα, το ισπανικό καπρίτσιο κ.α.), συμφωνίες, ένα κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα, τραγούδια, μουσική δωματίου.

Piotr Illitch Tchaikovsky (1840-1893) Διαφοροποιήθηκε από την ομάδα των πέντε. Ασπάστηκε και έφερε πιο κοντά στη μουσική ζωή της Μόσχας τα γαλλογερμανικά πρότυπα. Ταυτόχρονα συνέβαλε στην καλλιέργεια του χοροδράματος, που στη συνέχεια θα αποτελέσει το εθνικό καλλιτεχνικό δημιούργημα της Ρωσίας, με την ανάπτυξη των περίφημων μπαλέτων.

Έργα του: 11 όπερες (ντάμα Πίκα), 6 συμφωνίες, εισαγωγές-φαντασίες (Ρωμαίος και Ιουλιέτα, η τρικυμία, Άμλετ), 3 κοντσέρτα για πιάνο, μουσική δωματίου, χοροδράματα (Η Λίμνη των κύκνων, Καρυοθραύστης, η ωραία κοιμημένη) μουσική δωματίου.

Σαν συνεχιστές των δύο παραπάνω τάσεων που δέχτηκαν τις έντονες επιδράσεις ιδιαίτερα του Tchaikovsky θα πρέπει να αναφερθούν οι **Rubinstein** και ο **Rachmaninov**, ο οποίος υπήρξε λαμπρός δεξιότηχνης του πιάνου και μας άφησε εξαιρετικές σελίδες στην πιανιστική τέχνη.

Τρεις ακόμα συνθέτες που θα ακολουθήσουν ο καθένας το δικό του δρόμο με παγκόσμια απήχηση και αναγνώριση του έργου τους είναι ο **Prokofiev**, **Shostakovich**, **Khachaturian**.

Η Τσέχικη Εθνική Σχολή

Πιστή και αυτή η σχολή στη διαμόρφωση ενός μουσικού ιδιώματος απαλλαγμένο από τη γαλλογερμανική επιρροή, θα μεταφέρει το ρομαντισμό στη λαϊκή παράδοση και αντίθετα. Θα αναπτυχθεί μάλιστα πολύ πιο κοντά στο πνεύμα του γερμανικού μεταρομαντισμού με το έργο του Janacek, Smetana και Dvorak. Οι συνθέτες αυτοί θα βρουν στα λαϊκά ακούσματα της πατρίδας τους νέες ηχητικές διεξόδους του ρομαντισμού από ένα υλικό πρωτότυπο συνηχητικά και πηγαίο ορχηστρικά. Με το έργο τους θα προαναγγείλουν την αμφισβήτηση της τονικότητας.

Frederic Smetana (1824-1884) Την αισθητική, την τεχνοτροπία και τα μηνύματα του ρομαντισμού τα διδάχθηκε άμεσα από τον Liszt ως μαθητής του. Υπήρξε διευθυντής του Εθνικού θεάτρου της Πράγας θέση που εγκατέλειψε λόγω προβλημάτων με την ακοή του.

Έργα του: όπερες (η πουλημένη μνηστή, το φιλί, το μυστικό κ.α.), συμφωνικά ποιήματα (η πατρίδα μου σειρά από 6 συμφωνικά ποιήματα), μουσική δωματίου, εισαγωγές, τραγούδια.

Anton Dvorak (1841-1904) Αρχικά για βιοποριστικούς λόγους παίζει βιόλα σε ταβέρνες, ενώ αργότερα παίζει βιόλα στην ορχήστρα του Εθνικού θεάτρου της Πράγας και διδάσκει στο Εθνικό Ωδείο στο οποίο διετέλεσε και διευθυντής. Ακόμα γίνεται διευθυντής και στο Ωδείο της Ν. Υόρκης. Μαθητής του Brahms χάρις τον οποίον έγινε διάσημος. Σε αντίθεση μ' όλους τους συνθέτες της εποχής του, που βλέπουν την ανάπτυξη των εθνικών σχολών στενά, κάτω από τη μουσική παράδοση της πατρίδας του, ο Dvorak θα φιλοξενήσει στα έργα του λαϊκά στοιχεία άλλων χωρών (Σερβίας, Αμερικής, Τραγούδια των Νέγρων), δίνοντας έτσι ένα πιο διεθνιστικό πρόσωπο στον εθνικό ρομαντισμό του.

Έργα του: Όπερες, 9 συμφωνίες (η πιο γνωστή η 9^η που ονομάζεται συμφωνία του Νέου Κόσμου), Συμφωνικά ποιήματα, έργα για ορχήστρα (ραψωδίες, σλαβόνικοι χοροί, εισαγωγές, σουίτες κ), μουσική δωματίου, τραγούδια κ.

Leo Janacek (1854-1928) Στο έργο του βρίσκεται περισσότερο επεξεργασμένη η λαϊκή παράδοση κάτω όμως από το πνεύμα των μεταρομαντικών τάσεων με σαφείς αμφισβητήσεις του τονικού συστήματος.

Έργα: όπερες, έργα για ορχήστρα, μουσική δωματίου.

Η Σκανδιναβική Εθνική Σχολή

Η σκανδιναβική λαϊκή μουσική θα σταθεί ένας νέος συμπαραστάτης στο ζωντάνεμα του ρομαντισμού μέσα από τις εθνικές λαϊκές παραδόσεις, απομακρυσμένη από τα θεωρητικά πρότυπα της Ευρωπαϊκής παράδοσης (τονικό σύστημα).

Edward Grieg (1843-1907) Γεννήθηκε και πέθανε στη Νορβηγία. Στα έργα του θα χρησιμοποιήσει το τροπικό σύστημα της λαϊκής παράδοσης της πατρίδας του και έτσι θα απομακρύνει τη μουσική του από τον ρομαντισμό και θα την φέρει πιο κοντά στο Γαλλικό ιμπρεσιονισμό.

Έργα του: για ορχήστρα (εισαγωγές, χοροί, σουίτες) σκηνική μουσική (Πέερ Γκυντ-Ίψεν), 1 κονσέρτο για πιάνο και ορχήστρα, μουσική δωματίου, τραγούδια κ.

Jan Sibelius (1865-1957) Φιλανδός συνθέτης με έντονες τις επιδράσεις του Liszt, δεν θα απομακρυνθεί όμως από τους απόηχους της μουσικής

παράδοσης της πατρίδας του. Έργα του: συμφωνίες, συμφωνικά ποιήματα (Φινλανδία, ανοιξιάτικο τραγούδι, κ.λπ.), μουσική δωματίου.

Η Ισπανική Εθνική Σχολή

Επηρεασμένη ιδιαίτερα από τη ρομαντική Γαλλία. Αναπτύχθηκε όμως στο περιθώριο του ρομαντισμού αγγίζοντας τις σύγχρονες τάσεις του 20^{ου} αιώνα. Οι εθνικές αναζητήσεις αυτής της εποχής θα εκφραστούν μέσα από τις διδασκαλίες της περίφημης Schola Cantorum.

Κύριοι εκπρόσωποι: **Enrique Granados** (1867-1916) (Ισπανικοί χοροί για πιάνο, σπουδές για πιάνο, όπερες και κωμικές όπερες που λέγονται Θαρθουέλα)

Isaac Albéniz (1860-1909) Γεννημένος στη Καταλονία, διακρίθηκε νωρίς ως πιανίστας, με ύφος πλησιέστερα προς τον ιμπρεσιονισμό του Debussy. Χρησιμοποιεί στα έργα του τα φυσικά μελωδικά και ρυθμικά ιδιώματα της πατρίδας του. Έργα του: περίφημα τα 12 κομμάτια για πιάνο που ονόμασε Ιμπέρια, το συμφωνικό ποίημα «Καταλονία» κ.τ.λ.)

Manuel de Falla (1876-1946) Διδάχθηκε τις γαλλικές ιμπρεσιονιστικές τάσεις στη Schola Cantorum, φίλος των Debussy, Dukas και Ravel. Καταφέρνει να τις χρησιμοποιήσει αξιοθαύμαστα κάτω από τον έλεγχο του εθνικού ισπανικού στοιχείου. Τα τελευταία 20 χρόνια της ζωής του τα έζησε στη Γρανάδα περιστοιχισμένος με στενό κύκλο φίλων μεταξύ των οποίων και ο Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα. Έργα του: το μπαλέτο «ο μάγος έρωτας», νύχτες στους κήπους της Ισπανίας το οποίο ο συνθέτης το ονομάζει συμφωνικές εντυπώσεις για πιάνο και ορχήστρα (προγραμματική μουσική), τη μισοτελειωμένη καντάτα Ατλαντίδα που την ολοκλήρωσε ένας μαθητής του.

Η Ουγγρική Εθνική σχολή

Η Ουγγρική σχολή όπως και η Ισπανική αναπτύχθηκε κάτω από την επίδραση του ρομαντισμού αγγίζοντας όμως, χωρίς να ταυτίζεται, με τον ιμπρεσιονισμό και τις μεταεμπρεσιονιστικές τάσεις, που έχουν σχέση με την ατονικότητα, τη πολυρρυθμία και τη πολυτονικότητα.

Bella Bartok (1881-1945) Εξαιρετικός πιανίστας αλλά και εθνομουσικολόγος. Το μουσικό του έργο θα επηρεαστεί από τις μελέτες του πάνω στην ουγγρική, σλάβικη, ρουμάνικη, αραβική μουσική και θα αμφισβητήσει τη τονικότητα (τονικό σύστημα μείζονες-ελάσσονες). Θα χρησιμοποιήσει νέες υποδιαιρέσεις της οκτάβας όπως και νέες συνηχητικές σχέσεις (υπερκείμενες τέταρτες). Θα αγγίξει μ' αυτό τον τρόπο, καθώς και με τις πολυρρυθμικές και πολυτονικές του αναζητήσεις, τον εξπρεσιονισμό χωρίς όμως να τον ασπαστεί. Έργα του: «μουσική για έγχορδα, κρουστά και τσελέστα», το κονσέρτο για ορχήστρα, 3 κονσέρτα για πιάνο, η μονόπρακτη όπερα «Ο πύργος του Κυανοπώγωννα», 3 σουίτες για ορχήστρα, η θαυμαστή διδακτική σειρά για πιάνο Μικρόκοσμος, μουσική δωματίου κ.α.

Zoltan Kodaly (1882-1967) Διακεκριμένος συνθέτης, επιστήμονας και δάσκαλος. Θα γίνει γνωστός κυρίως μέσα από το περίφημο σύστημα διδασκαλίας της μουσικής για παιδιά, που φέρει σήμερα το όνομά του και αποτελεί ένα τρόπο διεξοδικής προσπέλασης της επιστήμης της μουσικής για παιδιά.

Η όπερα την εποχή του Ρομαντισμού

Richard Wagner (1813-1883) Ο κύριος εκπρόσωπος της Γερμανικής ρομαντικής όπερας. Ο μεγαλύτερος μεταρρυθμιστής του λυρικού θεάτρου και ένας από τους πλέον πρωτοπόρους συνθέτες όλων των εποχών. Έζησε μέσα σε ένα έντονο καλλιτεχνικό περιβάλλον. Σπούδασε μουσική στη Λειψία και φιλοσοφία στο εκεί Πανεπιστήμιο. Επίσης μελέτησε ελληνική και λατινική μυθολογία.

Στα πρώτα χρόνια της καλλιτεχνικής του σταδιοδρομίας θα ζήσει στο Παρίσι όπου όμως δεν θα πετύχει να γίνει γνωστός. Με την επιστροφή του στη Γερμανία θα γίνει έντονος υποστηρικτής των αναρχικών τάσεων και θα εκδιωχθεί. Ο Liszt θα μεσολαβήσει για να επιστρέψει και θα είναι αυτός που θα τον στηρίξει. Αργότερα, μετά από τον θάνατο της πρώτης του γυναίκας, θα παντρευτεί την κόρη του Liszt, Κόζιμα.

Οι αλλαγές στη μουσική φυσιογνωμία του δράματος από τον Wagner δε θα γίνουν τυχαία. Η γερμανική παράδοση του Mozart και του Weber, η πρώιμη επαφή του με τη δραματική τέχνη, η φιλοσοφική και φιολογική παιδεία του, η γνωριμία με το έργο του Νίτσε θα αποτελέσουν τη βάση των καινοτομιών του:

α. Ο Wagner μεταμορφώνει την όπερα σε μουσικό δράμα, το οποίο ο ίδιος ο συνθέτης το χαρακτηρίζει ως ενιαίο έργο τέχνης διατηρώντας την ισορροπία των επιμέρους καλλιτεχνικών ενοτήτων (κίνηση, λόγος, μουσική, σκηνική δράση και παρουσία). Έτσι, ο λόγος δεν υποδουλώνεται στις μουσικές φλυαρίες των πρωταγωνιστών, ενώ το ρεσιτατίβο (μουσική απαγγελία) θα χρησιμοποιηθεί σε βάρος της άrias.

β. Το λιμπρέτο γράφεται από τον ίδιο τον συνθέτη και βασίζεται στη γερμανική λαϊκή παράδοση εμπροτισμένο με βαθειά φιλοσοφικά μηνύματα.

γ. Η ορχήστρα στο μουσικόδραμα του Wagner βρίσκεται πάντα στο πρώτο πλάνο της δράσης. Υπερεκτιμάται ο ρόλος των χάλκινων πνευστών, μετά μάλιστα από τις τεχνικές τελειοποιήσεις των χάλκινων (οικογένεια των γαλλοφλαμανδών sax), που θα κάνουν ακόμα πιο αισθητή τη σκληρή παρουσία τους με τη διάφωνα χρήση των συγχορδιών.

δ. Θα αμφισβητήσει με τον πιο έντονο τρόπο για την εποχή του, την τονικότητα. Αυτό το καταφέρνει με την έντονη χρήση χρωματικών μετατροπιών με γρήγορη εναλλαγή, την έλλειψη φροντίδας και σεβασμού στην αρχική τονικότητα, την αμφισβήτηση των συνδέσεων των συγχορδιών και των τονικών κέντρων, την ελεύθερη και χωρίς προϋποθέσεις χρήση των διαφωνιών.

ε. Η χρήση του leitmotiv, η οποία καθιερώνεται στο έργο του Berlioz, στον Wagner θα φτάσει στο απόγειο της χρήσης του ως το κύριο δομικό στοιχείο του έργου.

Άλλη σημαντική προσφορά του Wagner ήταν η πρωτοβουλία του (και η καθοριστική συμβολή του στη χρηματοδότηση) για την ανέγερση ενός εκπληκτικού θεάτρου στο Μπαϊρόιτ όπου τα έργα του θα μπορούσαν να παρουσιάζονται σε ιδεώδεις συνθήκες.

Έργα του συνθέτη όπερες: Νεράιδες, Ιπτάμενος Ολλανδός, Ταχούζερ, η τετραλογία το δαχτυλίδι του Νιμπελούγκεν, (το χρυσάφι του Ρήνου, η Βαλκυρία, Σίγκφριρντ, το λυκόφως των Θεών) Λόεγκριν, Τριστάνος και Ιζόλδη, οι αρχιτραγουδιστές της Νυρεμβέργης.

Για ορχήστρα: 4 εισαγωγές (Φάουστ), 1 συμφωνία

Θεωρητικά έργα: το καλλιτεχνικό έργο του μέλλοντος, όπερα και δράμα, Θρησκεία και τέχνη κ.α.

Η Ιταλική και Γαλλική όπερα

Η εποχή της ιταλογαλλικής ακμής στη δραματική τέχνη φαίνεται να έχει υποχωρήσει στα τελευταία χρόνια του Ρομαντισμού μπροστά στην ορμητική προέλαση της δραματικής τέχνης στις διάφορες εθνικές σχολές αλλά και του μουσικού δράματος του Wagner. Εμφανίζεται η μεγάλη σοβαρή όπερα με θεατρικό υλικό από τη λογοτεχνία.

Ιταλία

Κύριοι εκπρόσωποι της Ιταλικής όπερας αυτή την εποχή είναι:

• **Gioacchino Rossini** (1792-1868) Το όνομά του συνδέθηκε με την κωμική και με την δραματική όπερα. Ανάλαφρες, περίτεχνες και κομψές μελωδίες είναι τα συστατικά των έργων του χωρίς ιδιαίτερα μηνύματα ή αισθητικές προσδοκίες. Χαρακτηριστικό των έργων του η εισαγωγή, η οποία είναι μία συμφωνία από μόνη της. Συνέθεσε σχεδόν 40 όπερες, οι πιο γνωστές είναι: Ο κουρέας της Σεβίλλης, Οθέλλος, Κλέφτρα κίτσα, Σεμίραμις, Ο Μωυσής στην Αίγυπτο, Η Ιταλίδα στο Αλγέρι, Γουλιέλμος Τέλλος.

Donizetti (1797-1848) Έγραψε πάνω από 70 όπερες. Πιο γνωστές η «Anna Bolena», «Lucia di Lammermoor», η κωμική όπερα «Η κόρη του συντάγματος» και η όπερα μπούφα «Δον Πασκουάλε».

Vicenzo Bellini (1801-1835) Περίφημες οι δύο μεγάλες όπερές του «Νόρμα» και «Η υπνοβάτης». Επινόησε μελωδίες εξαιρετικής ποιότητας και απaráμιλλης ομορφιάς έχοντας ως πρότυπο τον Mozart.

Giuseppe Verdi (1813-1901) Το όνομά του είναι συνδεδεμένο με την ιταλική όπερα του 19^{ου} αιώνα. Δέχεται τα μηνύματα του Wagner τα οποία δε τα μεταφέρει αυτούσια στο έργο του αλλά τα ενσωματώνει μέσα στο ιταλικό ύφος. Τον ενδιαφέρουν οι ανθρώπινοι χαρακτήρες, καταστάσεις και πεπρωμένα. Συμμετέχει ενεργά στη δημιουργία των λιμπρέτων του. Η μουσική του εμψυχώνεται από το ανθρώπινο περιεχόμενο του κειμένου. Παράλληλα καλλιεργεί το ιδεώδες της ιταλικής τραγουδιστικής όπερας με κυρίαρχη τη μουσική. Είναι βαθιά επηρεασμένος από τους απελευθερωτικούς αγώνες της Ιταλίας ενάντια στην Αυστριακή κατοχή. Εισάγει ακόμα στα έργα του ομιλητικές αποδόσεις των κειμένων και όχι ρετσιτατίβο, χαρακτηριστικό τεχνικό γνώρισμα διευθέτησης των φωνών στον εξπρεσιονισμό.

Όπερες: Ναμπούκο, Λομβαρδοί, Ιωάννα ντ' Αρκ, Ριγκολέτο, Τροβατόρε, Τραβιάτα, Αίντα, Οθέλλο, Φάλσταφ κ.α.

Βερισμός. Ο βερισμός είναι στη μουσική το αντίστοιχο στυλ του γαλλικού νατουραλισμού στη λογοτεχνία που καθιερώνεται με το Ζολά. Σύμφωνα με αυτό ο καλλιτέχνης αποδίδει την πραγματικότητα σε όλες της τις εκδηλώσεις ακόμα και το άσχημο ή το πρόστυχο, το ευχάριστο και το δυσάρεστο. Το κίνημα του βερισμού αναπτύσσεται στην Ιταλία γύρω στα 1875 όταν γίνονται εκεί γνωστά τα έργα του Ζολά. Ο βερισμός αναφέρεται ιδιαίτερα στο λιμπρέτο. Ο **Pietro Mascagni** (1863-1919) καθιερώνει το βερισμό με το έργο του «Cavalleria rusticana». Στο ίδιο πνεύμα του βερισμού είναι και η όπερα «Οι Παλιάτσοι» του **Leoncavallo**. Και οι δύο είναι σύντομες (μονόπρακτες) σύμφωνα με το συμπυκνωμένο ρεαλισμό.

Ο **Giacommo Puccini** (1858-1924) θα είναι αυτός που θα αποθεώσει τον βερισμό με το αριστοτεχνικό σε ενορχήστρωση έργο του και τις έκδηλες καμιά φορά προκλασικές και μπαροκικές ιταλικές επιδράσεις. Γνωστές όπερες: Μαντάμ μπατερφλάου (χρήση κλίμακας με ολόκληρους τόνους και εξωτικό χαρακτήρα), Τόσκα, Μανόν Λεσκώ κ.α.

Γαλλία

Η γαλλική όπερα δέχθηκε επιδράσεις από τις πολιτικές εξελίξεις στο Παρίσι. Τα οπερετικά είδη στη Γαλλία είναι τα ακόλουθα από τα οποία τα τρία πρώτα έχουν ασαφή όρια:

Η **grand opera** (μεγάλη όπερα) είναι η σοβαρή μεγάλη όπερα που έχει μουσική καθ' όλη τη διάρκειά της και με ρετσιτατίβα (αντί για διαλόγους σε πρόζα). Τα μουσικά μέσα περιλαμβάνουν όλα όσα χρησιμοποιούνταν έως τότε στην όπερα. Χαρακτηριστικά της:

- Γραφικές σκηνές με πλήθος (ταμπλό) και μεγάλες χορωδίες που εκπροσωπούν τον λαό.
- Ακραίες αντιθέσεις σκηνών πλήθους και ιδιωτικής ζωής.
- Μεγάλη ορχήστρα με πολύχρωμη και ποικίλη ενορχήστρωση, συχνά με περιγραφικά, προγραμματικά εφέ.

Το **drama lyric** (λυρικό δράμα) είναι ένα νέο είδος όπερας με σοβαρή υπόθεση όπως και η grand opera χωρίς όμως να στηρίζεται σε εντυπωσιακές σκηνές πλήθους, αλλά παρουσιάζοντας ατομικά πεπρωμένα και με συναισθηματικά πιο φορτισμένη ατμόσφαιρα. Χαρακτηριστική όπερα drama lyric ο «Φάουστ» του Gounod.

Η **opera comic** με αστικά θέματα συνδυάζοντας σοβαρά και κωμικά στοιχεία. Η opera comic έχει ομιλούντα διάλογο και πλησιάζει έτσι το θεατρικό έργο.

Η **opera bouffes** (οπερέτα) Εύθυμες όπερες που το χαρακτηριστικό τους είναι τα μουσικά εύκολα, συχνά επίκαιρα τραγούδια, οι χοροί της μόδας (can-can, βαλς, πόλκα κλπ.) και τα εμβατήρια. Οι οπερέτες του Offenbach χαρακτηριστικά έργα αυτού του είδους.

Δύο γνωστοί γάλλοι συνθέτες την εποχή του ρομαντισμού και πριν από τον Bizet και τον Gounod, που θα τους αναφέρουμε στις προϊμπρεσιονιστικές τάσεις, είναι ο **Meyerbeer** και ο **Offenbach**.

Ο **Meyerbeer** (1791-1864) γεννήθηκε στη Γερμανία και έζησε στο Παρίσι. Με το πομπώδες ύφος των έργων του προσπάθησε να συνδυάσει τα ιταλικά με τα γερμανικά στοιχεία και έτσι να δημιουργήσει τη φαντασμαγορική όπερα. Όπερες του: Η Μαργαρίτα ντ' Ανζού, Η Αφρικάνα κα.

Ο **Offenbach** (1819-1880) είναι γνωστός για τις οπερέτες του με πιο γνωστές «τα παραμύθια του Χόφμαν» και «η ωραία Ελένη».